

SREDSTVA I METODE PROPAGANDE U „PSIHOLOŠKOM RATU“

Propaganda, kao integralni dio »psihološkog rata«,¹ proističe iz suštine i ciljeva kojima taj »rat« služi i ispoljava se kao njegova verbalna aktivnost. Otuda protagonisti primjene propagande u svrhe »psihološkog rata« zastupaju tezu da nju treba tako organizovati i omogućiti primjenu takvih sredstava i metoda kojima bi se postigli što veći efekti, a sadržaj propagandne djelatnosti usmjeravati na podršku političkih, diplomatskih, vojnih, ekonomskih i drugih akcija koje vladajući krugovi te zemlje preduzimaju na međunarodnom planu. Iznoseći zvanične stavove o vođenju »psihološkog rata«, buržoaski tvorci podvlače kako u propagandi apsolutna istina nije bitna, ali treba paziti da se proizvodnja laž brzo ne otkrije; a laž se mora primjenjivati jer ponekad istina može manje koristiti od kakve poluistine. Iz tog razloga u svojim teoretskim razradama vrsta propagande i njihove primjene obično ističu već poznatu podjelu na »bijelu«, »sivu« i »crnu« propagandu.

»Bijela« propaganda pretežno se koristi onim podacima koji potiču iz tačnih i mjerodavnih izvora, koji su poznati i oficijelno priznati. »Siva« propaganda nastoji da svoje porijeklo što više prikrije, a izvor drži što neizvjesnijim. Vijesti i informacije obično protura posrednim putem, nikada ne govoreći ko iza njih stoji. Ona teži da što više prikrije ma kakva neprijateljska obilježja, te se eksponira kao objektivna i neutralna, računajući da će tako postići određene efekte. Isto tako nastoji da ono što iznese bude dvosmisleno, da izazove dvoumljenje, kolebanje i zbunjenost kod onih kojima je namijenjena. Zato se nekada pojavljuje kao protivurjedna »bijelolj« propagandi ili se nadopunjuje sa »crnom«, a obično ostaje između ove dvije. »Crna« propaganda potiče iz drugog izvora, a ne iz stvarnog. To je, u stvari, maskirana propaganda koja se služi najraznovrsnijim sredstvima, polazeći od toga da u »psihološkom ratu« sve može biti dozvoljeno. U primjeni »crne« propagande najšire su razrađeni metodi i metodski postupci koji u najnegativnijem smislu mogu da okarakterišu »psihoratsna« dejstva korišćenjem propagande. Ovdje su naročito zastupljeni metodi prijetnji i zastrašivanja, ucjenjivanja i podmetanja, okrivljavanje drugog i sl.

Uz istovremeno razvijanje oblika i metoda »psihološkog rata« usavršavaju se i tehnička propagandna sredstva, pa se može očekivati da će se u eventualnom ratu masovno koristiti mnogobrojna sredstva koja omogućuju široku primjenu raznovrsnih metoda i oblika propagande.

---

¹ Elementi »psihološkog rata« su propaganda, pritisak, zastrašivanje, diverzije, subverzivna djelatnost i druge brojne akcije na političkom, ekonomskom i drugim poljima, a u ovom članku razmatraće se samo propaganda, kao značajna komponenta ovog »rata«.

Od poznatih sredstava sigurno će se koristiti: radio, televizija, leci i glasnogovornici, a zatim i ratni zarobljenici i glasine, o čemu će ovdje biti riječi.

Radio i televizija. Savremeni radio predstavlja jedno od najznačajnijih sredstava za vođenje »psihološkog rata« koje će se koristiti i u eventualnom ratu.

Protagonisti i planeri »psihološkog rata«, cijeneći vrijednost radija za »psihoradne« operacije, ističu njegove višestruke kvalitete: on predstavlja osnovno sredstvo za komuniciranje sa masama, omogućava brz i neposredan kontakt, posjeduje emotivnu snagu žive riječi, propagandnu aktivnost može da učini manje upadljivom od drugih sredstava, slušanje emisija nije naporno, a mogu ih koristiti i nepismeni, itd. Međutim, njegova upotreba se može ograničiti jer se emisije mogu ometati ili zabraniti njihovo slušanje, zatim, mogu nedostajati prijemnici na nekim područjima, itd. No pored nedostataka, u eventualnom ratu treba očekivati da radio bude jedno od najrasprostranjenijih sredstava za vođenje »psihološkog rata«, tim prije što se njegove tehničke mogućnosti svakodnevno unapređuju i usavršavaju.²

Sadržaj radio-emisija zasnivaće se na već unaprijed zaplaniranoj i razrađenoj tematici za koju se smatra da bi mogla postići i najveće efekte. Mogućnosti radija istovremeno nude primjenu najraznovrsnijih metoda djelovanja »psihološkog rata«, počev od zakulisne, nenametljive i manje upadljive propagande, do one kojom se otvoreno želi postići neki ciljevi. U te svrhe putem radija emituju se i takvi programi koje je moguće uspješno kamuflirati muzikom, pjesmom, dramom, tačnim ili netačnim manje značajnim vijestima i ostalim neupadljivim i nenametljivim oblicima.

Radi postizanja što većih rezultata u korišćenju radija za »psihoradne« svrhe, razrađeni su i određeni principi na kojima se ta djelatnost zasniva. Oni se uglavnom sastoje u: redovnosti radio-emisija (time se kod ljudi stvara navika da ih slušaju); ponavljanju najznačajnijih tema, fraza, parola ili gesla; prilagođenosti programa slušaocima i zadovoljenju njihovih potreba i ukusa; isticanju nekih vjerodostojnih činjenica, radi stvaranja određenog povjerenja, itd. Potrebna pažnja se poklanja i kvalitetu tehnike emitovanja — počev od boje glasa, načina izražavanja, brzine govora, pa do najsitnijih detalja koji treba da utiču na što veću privlačnost emisija, a time i na postizanje određenih efekata. Isto tako svestrano se razmatra podešavanje emisija u vrijeme kada se predviđa da ih može slušati najveći broj ljudi. Pri razradi programa obično se emisije kombinuju s muzičkim, kulturnim i sličnim sadržajima, kako bi se time stvarala takva emocionalna raspoloženja i privlačila pažnja slušalaca da bi opšti program sa svojim propagandnim ciljem postigao što veće efekte.

Tokom II svjetskog rata dejstva »psihološkog rata« preko radija najizrazitije su došla do izražaja u britansko-njemačkim propagandnim duelima. Nijemci su imali široko organizovanu i vođenu propagandnu

² Na primer, poznato je da su u nekim armijama zapadnih zemalja, članica NATO, vršena ispitivanja za korišćenje veoma malih, lakih radio-tranzistorskih aparata, vrlo velike otpornosti, koji se mogu koristiti samo na određenoj talasnoj dužini, a namijenjeni su za bacanje u neprijateljevu pozadinu.

radio-službu, čije su se emisije uglavnom sastojale od: zvaničnih izvještaja njemačke Vrhovne komande (vođeno je računa da budu tačni i da se detaljno i opširno iznose vlastiti uspjesi, a neuspjesi površno i kratko); zvaničnih izvještaja vlade; pojedinih vijesti iz inostranstva koje su mogle da utiču na slabljenje morala saveznika; direktivnih članaka (poput novinskih uvodnika); javnih komentara o najznačajnijim događajima; anonimnih komentara koji su se samo prividno razlikovali od zvaničnih stavova nemačke politike; emisija »crnih« radio-stanica; falsifikovanih citata i namještenih »mjerodavnih izvora«; falsifikovanih materijala koje su objavljivale savezničke radio-stanice; tajanstvenih emisija koje su se miješale sa savezničkim radio-programom, itd.³

Za nas je posebno poučno kako su Nijemci organizovali radio-propagandu protiv NOP-a. Među mnogim primjerima ističe se rad tajne njemačke radio-stanice 1941. godine, koja je emitovala svoj program pod lažnim imenom »Partizanska radio-stanica«.

Ove emisije po poznavanju političke linije KPJ i ciljeva NOP-a, terminologiji, jeziku i sličnom, trebalo je u potpunosti da odgovaraju pravim partizanskim emisijama, pa je sastavljanje programa bilo povjereno najiskusnijim agentima beogradske Specijalne policije; tekst i cijelu emisiju sastavljao je zloglasni Bečarević, a odobravlali Nijemci. U emisijama je govoreno o borbama u Srbiji o kojima su ponekad davani tačni podaci, uz istovremeno navođenje nekih krajeva u kojima nije dolazilo do borbi. Upućivani su pozivi »izgubljenim« i »odsječenim« partizanskim jedinicama da bi se komandovanje prikazalo kao nedoraslo i slabo; odavala priznanja »palim« drugovima kao »dokaz« o velikim gubicima; navodila izmišljena strana imena kao potvrda da se ustankom rukovodi van zemlje; prijetilo dezerterima i domaćim izdajnicima, kao dokaz da ih je mnogo, te da postoji rasulo i otpor borbi, itd.⁴ Rad ove stanice cijenio se u redovima okupatora i kvislinga kao

³ Ova iskustva, kao i iskustva ostalih učesnika II svjetskog rata, do sada su u priličnoj mjeri proučena, a metode i oblici čiju primjenu treba očekivati i u eventualnom ratu, razrađeni i dalje usavršeni. Karakteristično je da se posebna pažnja na Zapadu posvećuje upravo ratnim iskustvima Njemačke i nastoji se da se što više iskoriste u razradi koncepcija vođenja »psihološkog rata«. U tome posebno mjesto ima SR Njemačka, koja svojim inicijativama u stvari prednjači u pogledu što čvršće i povezanije organizacije vođenja »psihološkog rata«, razradi njegovih principa i korišćenja iskustava Gebelsove propagande, pozivajući se neprekidno na potrebu svestranije odbrane od »prijeteće komunističke opasnosti«.

⁴ U jeku prve neprijateljske ofanzive 1. novembra 1941. godine zabilježena je jedna takva emisija:

»Mnogi seljaci su zatvoreni i strahovito mučeni, poslata je kaznena ekspedicija... Mi želimo da vas ohrabrimo da ne napustite borbu, ma koliko vas ona koštala. Najzad, nije to vaša prva borba... Naša borba je borba za istinu. Mi nismo fašisti da bi nam trebale laži. Oni žele da porobe sve snage naroda i da ih upotrebe protiv naše drage Rusije, ali im to nikada neće uspeti. London kaže da je situacija Rusije vrlo ozbiljna i da su Nemci blizu Moskve, ali mi stalno verujemo u pobedu Rusije.

Neprijatelj vrši strahovite kazne nad nama. Stoga se preporučuje privremeno obustavljanje sabotaža. Na taj način mi gubimo naše najbolje ljude...

Utvrđite sigurnost vaših partnera. Primajte naloge samo od dobro poznatih i poverljivih ljudi!... Među nama ima izdajnika koji hoće da za pare prodaju svoju dušu Gestapou. Istrebite izdajnike!

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!«

(Branislav Božović, članak *Lažna partizanska radio-stanica, Ustanak naroda Jugoslavije 1941*, knj. 2, str. 507—508, VIZ JNA Vojno delo, Beograd, 1963).

uspješan, naročito nakon izvještaja pojedinih okupatorovih funkcionera koji su smatrali da je to zaista partizanska radio-stanica. Međutim, već 20. novembra 1941. godine Vrhovni štab POJ izdao je slijedeće saopštenje:

Na talasnoj dužini oko 25,50 metara daje svaki dan emisiju stanica koja sebe naziva »Radiostanicom Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije«. Ustvare, pomenuta stanica delo je provokatora u službi fašističkih okupatora, koji pokušavaju gnusnim zamaskiranjem lažima, klevetama i provokacijama da pokolebaju poverenje srpskog naroda u partizanski pokret... Podvlačimo da je jedina prava partizanska stanica ona koja daje emisiju svaki dan u 21 čas na talasnoj dužini 40,7 metara.⁵

Nekoliko dana poslije ovog saopštenja prestala je sa radom demaskirana »partizanska radio-stanica«.

Radio se široko koristio i nakon II svjetskog rata, a naročito u korejskom sukobu. U komandi 8. američke armije u Koreji postojalo je odeljenje za »psihološki rat« koje je neposredno komandovalo radio-jedinicom Prve grupe za radio-emisije i letke. Sem formacijskih radio-stanica 8. armije, koje su se legitimisale kao »Glas komande Ujedinjenih nacija«, istovremeno su bile korišćene korejska i japanska radio-difuzija. U Južnoj Koreji bila je uspostavljena mreža od 12 radio-stanica. One su emitovale programe koje je, uglavnom, razrađivala radio-jedinica Prve grupe za radio-emisije i letke.

S obzirom na brz tehnički razvitak i mogućnosti radija, može se realno cijeniti da će u eventualnom ratu agresor za vođenje »psihološkog rata« koristiti sem postojećih i dio radio-stanica predviđenih za određena »psihoratna« dejstva. U onim slučajevima gdje razna ograničenja i smetnje mogu sprečavati uspostavljanje što šireg kontakta s narodom i armijom, pristupiće se ubacivanju podešenih radio-prijemnika (kao što je već činjeno u korejskom ratu).

Sem korišćenja radija u »strategijskom i konsolidacionom psihološkom ratu«, agresor će obilno koristiti radio i u vođenju »taktičkog psihološkog rata«.⁶ Dejstva »taktičkog psihološkog rata« bila bi, u prvom redu, usmjerena protiv žive sile protivnika u užoj zoni borbenih dejstava.⁷

Agresor će usmjeravati propagandnu aktivnost na frontu u duhu opšte vojno-političke linije svoje vlade, s ciljem da stvori što neposredniji kontakt svojih emisija sa pripadnicima protivnikovih jedinica. Izvjesno je da bi agresor sadržaj svojih radio-emisija manje ispunjavao

⁵ Branislav Božović, isto, str. 516.

⁶ U sastavu trupnih vojnih formacija snaga NATO postoje specijalne jedinice za vođenje »psihološkog rata« i putem radija. U okviru odgovarajućih bataljona nalazi se posebna četa za radio-emisije, podijeljena na nekoliko grupa, koje se brinu o radu i rukovanju emisionim pokretnim stanicama. One imaju zadatak da pripremaju i organizuju radio-emisije na pojedinim sektorima fronta, koje su namijenjene, u prvom redu, protivničkim jedinicama.

⁷ Da se radio može koristiti i za dejstva na užoj prostoriji ili dijelu fronta primjer je front kod Ancija, gdje su Nijemci početkom 1944. godine davali specijalne emisije za američke jedinice koje su se tu nalazile. O programu ovog »frontovskog radija« Nijemci su lecima obavještavali američke vojnike, navodeći talasnu dužinu, vrijeme i sadržaj najavljenih programa, posebno ističući zabavne tačke.

zabavnom tematikom, a više se oslanjao na onu koja bi neposrednije potkopavala borbeni moral protivnika, na primjer: isticao svoju brojčanu i tehničku superiornost, veličao svoje ratne uspjehe, prijetio ABH-udarima, pretjerivao u podacima o gubicima protivnika, isticao bezizglednost njegove borbe, psihofizičke teškoće, oskudicu u hrani, municiji i opremi, nastojao da podrije međusobne i nacionalne odnose među pripadnicima protivnikovih jedinica, klevetao njihov komandni kadar ističući njegovu nesposobnost da vodi jedinice, nebrigu o životu vojnika, privilegije u ishrani, odjeći i smještaju, itd.

Sadržaj emisija agresor bi usmjeravao i na izazivanje određenog reagovanja zasnovanog na trenutnom emocionalnom raspoloženju protivnikovih vojnika (zbog nostalgije za porodicom, sjećanja na udobnosti mirnodopskog života, suočavanja s ratnim užasima, glasinama o povoljnim uslovima života u zarobljeništvu, itd.). Posebnu oblast te aktivnosti činili bi pozivi na predaju, pobunu, sabotiranje, izbjegavanje dužnosti, slabljenje discipline, otkazivanje poslušnosti i niz drugih postupaka koji bi podrivali moral i borbenu sposobnost jedinica. U tom cilju agresor će nastojati da svoju djelatnost što više prilagodi opštim uslovima i stanju svake jedinice protivnika, koristeći se što novijim podacima (dobijenim od obaveštajne službe, iz zaplijenjenih dokumenata i sl.), zatim izjavama ratnih zarobljenika, podacima sa privremeno okupirane teritorije i drugim izvorima. Takođe će u emisijama koristiti i pojedine izdajnike i kolaboracioniste, ratne zarobljenike, rodbinu vojnih lica sa okupirane teritorije i dr. — kako bi živom riječju izazvao što veće propagandne efekte. Svoje emisije podešavaće u vrijeme kada su borbena dejstva najmanje vjerovatna, a programi će biti tako sastavljeni da se zabavnim dijelom stvori takvo »psihološko umekšavanje« sluhalaca koje bi omogućilo sticanje pažnje za glavni dio govorne emisije kojim se želi postići određena propaganda.

Na sličan način će se koristiti i televizija. Mada se donedavno gledalo sa nevjericom u njene velike mogućnosti za korišćenje u »psihoradne svrhe« (s obzirom na to da umnogome zavisi od velikog broja tehničkih činilaca: ograničenog dometa, komplikovanih i skupih prijemnika, nužnost napajanja strujom i sl.), danas sve više preovlađuju mišljenja o širim mogućnostima korišćenja televizije, naročito za vođenje tzv. »konsolidacionog psihološkog rata«. Ovo donekle potvrđuje i njen vrlo nagli razvoj. Već danas oko 90 zemalja ima preko 4.600 televizijskih stanica i blizu 100 miliona aparata, sa prosječnim godišnjim porastom od 17 odsto. Poznato je kolike se velike mogućnosti pružaju za emitovanje TV-programa korišćenjem vještačkih satelita. (2. maja 1965. godine moglo je da prati interkontinentalni TV-prenos oko 300 miliona ljudi, uz pomoć američkog vještačkog satelita »Rana ptica«.) Isto tako sve su poznatiji i modeli minijaturnih televizora. Postignuti rezultati i u stvaranju radio-televizijskih releja na velikim visinama, pomoću kojih se emisije prenose na šira prostranstva uz istovremeno sprečavanje uobičajenih smetnji, omogućiće još svestranije korišćenje ovog tehničkog sredstva i za vođenje »psihološkog rata«.

Upotreba letaka. Iskustva prošlog rata i ratnih sukoba poslije njega govore da su leci bili jedno od najmasovnijih propagandnih sredstava svih zaraćenih strana. Tako je, prema nekim podacima, samo iz Engleske

tokom savezničke invazije na Evropu prebačeno avionima blizu 6 milijardi letaka, namijenjenih vojnicima na frontu i civilnom stanovništvu.

Po sadržini i namjeni leci se, u osnovi, dijele na direktivne, instruktivne, informativne i letke-propusnice. Jedan od najpoznatijih letaka iz II svjetskog rata, korišćen na svim ratištima svijeta, jeste letak — propusnica. U posljednjoj fazi ratnih operacija u Evropi saveznici su ovaj letak koristili u tolikom broju, da ga je, prema nekim procjenama, posjedovalo ili vidjelo 90% njemačkih zarobljenika. Njega su upotrebljavali i Nijemci protiv NOVJ. Tako je u jednom letku, bačenom tokom IV neprijateljske ofanzive, pisalo, između ostalog, i ovo:

Partizani! Vratite se smjesta, zadnji je čas! U protivnom čeka vas uništenje njemačkih i hrvatskih oružanih snaga! Oni koji se na vrijeme predaju, biti će po odredbi nemačkog vojnog zapovjedništva pošteđeni. (I, na drugoj strani: »Ovaj letak vrijedi kao propusnica.«)

Tekst je bio ispisan i na nemačkom jeziku.⁸

Letku — propusnici i danas se pridaje posebna važnost. Planeri dejstava savremenog »psihološkog rata« čak naglašavaju da od svih tvorevina kojima se koriste, ova vrsta letka mora da ima najzvaničniji izgled. U tom cilju već sada se razrađuju uputstva za njegovu izradu, oblik, izgled, sadržaj, boju, kako da bude ozvaničen, itd. Posebna pažnja se obraća na vrijeme njegove upotrebe da bi izazvao najveće efekte. U tom smislu postoje gledišta koja polaze od toga da kod neprijateljskog vojnika treba najviše iskoristiti dvije različite vrste psihološkog reagovanja: kad se uopšte smanji njegov borbeni moral, kao posljedica vođenja »moralne operacije«, i kad se takvo raspoloženje manifestuje kroz postupke predaje, dezerterstva i pobune.

U ratnim sukobima poslije II svjetskog rata (Koreja, Egipat, Alžir, Vijetnam) primjena ovog letka je veoma široka. Koristi se i skoro na svim većim manevrima koji se organizuju u okviru snaga NATO, pri čemu u njegovom sadržaju uglavnom dominira metod prijetnji i zastrašivanja. U pojedinim slučajevima navodi se čak i to kako je letak radioaktivnan, te da će biti uništen onaj koji ga je čitao, ukoliko se ne preda u najkraće vrijeme.

Masovno su upotrebljavani i leci na temu o neizbježnosti poraza protivnika, kojima se nastojalo da se korišćenjem poznate metode stvaranja unutrašnjeg razdora, razbije jedinstvo saveznika. Jedan od takvih Nijemci su bacili na našu oslobođenu teritoriju u prvoj polovini 1942. godine. Na jednoj strani letka bila je karta sa ucrtanom situacijom na istočnom frontu, iz koje su se vidjeli prodori Nijemaca u Rusiji, a na drugoj — dosta opširan tekst koji je, uglavnom, govorio da partizanima ne mogu pomoći oni koji su i sami poraženi i bježe, te da zato badava ne prolijevaju krv, već da se predaju.

Inače, na temu o našoj usamljenosti i nemogućnosti da nas saveznici pomognu, te da dajemo uzaludne žrtve za njihove interese, poznati su ne samo brojni leci nego i sadržaj ostale neprijateljske propagande.

⁸ Ovaj letak, kao i većina ostalih koji se navode, korišćen je iz arhiva *Muzeja narodne revolucije*, Sarajevo.

Evo primjera iz jednog letka kako su Nijemci reagovali na našu saradnju sa talijanskim jedinicama nakon njihove kapitulacije:

Vaši komandiri se oblače u talijanske uniforme, troše talijanske lire, puše talijanske cigarete... Sada vam dokazuju da su Talijani vaši prijatelji. Uvršćuju ih u vaše redove. Sad ih drugovima morate nazivati!
(na kraju — prebjeglička iskaznica)

Treba očekivati da će u eventualnom ratu ovakva tematika biti još jače potencirana.

Detaljno je razrađena i upotreba »taktičkog letka«, koji se koristi u određenim vojnim operacijama i u određeno vrijeme, a obično ima za cilj da ukaže protivniku šta da uradi da bi se izvukao iz određene situacije koja ne obećava uspjeh (najčešće kad su mu jedinice odsječene, opkoljene i izložene neprekidnom dejstvu vatre napadača). U ovom slučaju, kad je taktički i tehnički superiorniji, napadač odlučuje da se direktno obrati protivniku za koga smatra da je tako psihološki pripremljen, da će pozivi imati i najviše uspjeha. Takvi leci široko su korišćeni i tokom II svjetskog rata i u ratnim sukobima poslije njega. Tu vrstu letaka Nijemci su obilno koristili i u V neprijateljskoj ofanzivi, bacajući ih na hiljade, pretežno nad područjima gdje su se nalazili naši ranjenici (vjerovatno su cijenili da su ranjenici, zbog poznatih teškoća, već toliko »psihološki umekšani«, da će neposredno obraćanje dati određene rezultate). Jedan od mnogih takvih letaka sadržavao je, između ostalog, i ovo:

Partizani???

Izbjegli i prisilno odvedeni seljaci.

Za vrijeme prelaza preko Grmeča razoružale su vođe bolesne i izglednije i prepustili ih njihovoj sudbini?

To nam je pričao jedan vaš drug koji je pobjegao...

Za vas nema čak ni lijekova, ako se kadkad koji liječnik nađe, onda je to srećan slučaj.

Nedavno je jedan vaš komesar rekao: »Naša bolnica je slamarica, a naš lijek bukova kora«. Sa takvim govorima mogu se gospoda komesari i vođe lako razmetati...

Dok su se u ovom letku Nijemci koristili »pričom jednog druga«, dotle je, kako na našem ratištu, tako i na ostalim — široko korišćen i letak sa navodima prebjeglih vojnika. Pri pisanju letaka ove vrste, njegovi autori pridržavali su se i sada važećeg principa: da se mora odlično poznavati jezik neprijatelja, njegov žargon, kao i vladajući idiomi i lokalizmi. Ovaj princip u pisanju letaka, koji je primenjivao neprijatelj protiv NOVJ, poznat je iz onog kojeg su »drugovima iz 9. brigade uputili Trkulja Stanko, Zelar Mile i Klišanić Mile iz 2. kompanije 1. bataljona 9. brigade, a sada borci SS divizije«, zatim letak sa potpisom »Halida Komića, bivšeg partizana, prijašnjeg zapovjednika 8. krajiške brigade«, a i iz mnogih drugih.

Prilikom izrade ovakvog letka posebna se pažnja posvećuje izboru teme. To je uslovljeno ne samo sadržajem propagandnih stavova, već i kvalitetom propagandiste, odnosno sastavljača letka, za koga se smatra da mora biti, između ostalog, i dobar poznavalac sociološke i emocio-

nalne pozadine neprijateljskog vojnika, njegovih ambicija, predrasuda, simpatija, antipatija i sl. Ovakva gledanja u stvari su posljedica idejnih shvatanja tvorca i teoretičara savremenog »psihološkog rata« s obzirom na to da oni moralni faktor izjednačuju sa psihološkim, te da uzrokuje moralnog stanja i raspoloženja vojnika traže u psihi čovjeka.

Isto tako su mnogobrojni i leci koji su tretirali tematiku kojom se željelo postići što veći sociološko-emocionalni efekti. Tako je jedna od vrlo čestih tema bila izazivanje nostalgije (objavljivana su pisma poginulih ili zarobljenih vojnika dobijenih od kuće, u kojima su izražavane razne želje i žudnje ukućana, a najviše one »da se zdravi vrate iz rata«). U istom cilju isticane su i teme koje su govorile o neredovnim vijestima od porodice, bombardovanju gradova i žrtvama, patnjama i nevoljama rodbine vojnika koji ratuju na frontu, ljubavnim čežnjama i sl. Posebno je obrađivana tematika koja je obuhvatala lične posljedice ratnih dejstava (ranjavanja, bolesti — naročito nervne, osakaćenost, fizičku nesposobnost i sl.).

Isticanje ovih pitanja još bi više došlo do izražaja u budućem ratu s obzirom na vjerovatnu širu upotrebu NHB borbenih sredstava. Već se danas široko razmatraju mogućnosti da jedinici može neprijatelj saopštiti — putem radija, letka ili na neki drugi način — da će biti izložena zračenju koje može izazvati anemiju ili smrt ako se odmah ne preda; ili da će biti uništena bacilima koje rasturaju avioni. Takođe se razrađuju i analize o tome kako bi se ponašali sopstveni vojnici u situaciji kad bi bili odsječeni od baza za snabdijevanje, izloženi oskudici u hrani ili podvrgnuti usiljenim marševima i drugim fizičkim i psihičkim napornima. Stvaraju se i pretpostavke da bi krupne jedinice mogle biti poražene, desetkovane, da naselja budu razrušena i kontaminirana, te se na osnovu toga analiziraju problemi koji odatle proističu i zadaci za održavanje potrebnog borbenog morala.

Karakteristično je bilo za neprijateljsku propagandu uperenu protiv našeg NOP-a da, pored pomenutih pitanja (pri čemu je redovno poseban akcenat stavljala na naše specifične teškoće — naročito u pogledu snabdijevanja, gladi, bolesti i ostalih teških opštih uslova života), nikad nije gubila iz vida političku sadržinu svoga djelovanja, prožetu linijom borbe protiv komunizma. I u eventualnom ratu treba očekivati da će u cjelokupnom vođenju »psihološkog rata«, pa prema tome i putem letaka, biti dominantna tema »borbe protiv komunizma«. Ona će na najperfidniji način koristiti sve moguće oblike i sredstva propagande naročito kada se bude radilo o tekovinama socijalističkih revolucija. U tu svrhu planeri »psihološkog rata« sigurno predviđaju i korišćenje raznih izdajničkih grupa ili pojedinaca kao nosilaca »novog« društvenog uređenja. Pošto svoju propagandnu djelatnost, za prvi momenat, vjerovatno neće zasnivati na totalnoj negaciji svega onoga što su pojedini narodi izvojevali i ostvarili tokom revolucije i socijalističke izgradnje, oni će za »spas od komunističke vladavine i zavođenja poretka socijalne pravde i demokratije« i u propagandi ići postupnim putem, koristeći i takve pojedince koji su se manje kompromitovali u radu protiv socija-

lističkog poretka. U svakom slučaju treba očekivati najperfidnije političko-propagandno taktiziranje.⁹

Temu »borba protiv komunizma« obilno su u svojoj propagandi koristili svi okupatori i njihovi saradnici u našoj zemlji. Mada se međusobno nisu mnogo razlikovali po tematici, postojala je izvjesna razlika u propagandnoj vještini i načinu obrade.

U dejstvima »psihološkog rata« posebna se briga posvećuje »konsolidacionom psihološkom ratu«. On, između ostalog, treba da obezbijedi da se stanovništvo na okupiranoj teritoriji povinuje naređenjima okupacionih vlasti i spriječi razvoj i dejstvo organizovanog pokreta otpora, ma u kakvoj se formi pojavio. Za zemlje koje su spremne na vođenje opštenarodnog rata, u kome se neće priznavati nikakva okupatorska vlast, zanimljiva će biti propagandna tema agresora o dobrom postupanju kako prema narodu, tako i prema pripadnicima oružanih snaga protivnika, o raznim obećanjima.

U korišćenju ove taktike u toku NOR-a naročito su se isticali talijanski okupatori koji su, posebno u početku okupacije (dijeljenjem hrane, penzija, plata i sl.), nastojali da što više zamaskiraju prave ciljeve okupacije i sebi obezbijede mir i red. A kada je narodnooslobodilačka borba otpočela, osnovna sadržina njihove propagande bila je sračunata na to da odvoje komuniste od naroda.¹⁰

Osim letaka upućivanih pripadnicima oružanih snaga protivnika, mnogobrojni su i oni koji su namjenjivani civilnom stanovništvu. Tako, na primjer, saveznici su se najčešće obraćali njemačkom stanovništvu lecima koji su sadržavali: napade na nacističke vođe, uputstva kako da se sabotiraju mjere nacista i kako da se doprinese bržem svršetku rata, napade na cjelokupan nacistički poredak i njegovu propagandu, zatim da je poraz neizbježan, kakva će biti saveznička okupacija, itd. Može se očekivati da sva navedena iskustva, nakon aktueliziranja, nađu mjesta i u vođenju »psihološkog rata« u eventualnom ratu.

---

⁹ To donekle može da ilustruje primjer generala Vlasova u II svjetskom ratu. I na našu teritoriju u februaru 1945. godine bacan je letak u kojem, između ostalog, stoji:

»GENERAL VLASOV, nosilac odlikovanja Lenjinovog reda Crvene zastave, osnovao je OSLOBODILAČKI ODBOR Narodne Rusije.

Ovim danom proklamovana su sva prava, koja je ruski narod u Narodnoj Revoluciji od 1917. godine izvojtio u korist svoje prostrane zemlje, a koja su prava ugnjetaćkom i nenarodnom politikom boljševika i Savezne ruske komunističke partije bila uništena...

Ovim danom i nas, oprobane borce, poziva sveta dužnost da... pomognemo velike tekovine Narodne revolucije 1917. godine, da pomognemo mir i slobodu«.

¹⁰ U tom pogledu zanimljiv je letak koji je štampan po ulasku Talijana u Drvar, septembra 1941. godine, u kojem se nižu pitanja:

»Ko je taj ko hoće da vam zabrani da dođete na pazar u utorak?

Ko vam zabranjuje da hodate slobodno po cesti i da provodite vašu stoku? Ko vam zabranjuje da idete u šumu po drva, koja su vam potrebna za zimu? Ko vam zabranjuje da mirno radite na vašim poljima?... To su komunisti koji...«

Zatim slijedi uputstvo:

»Kada talijanska vojska nailazi u vaše selo niko ne treba da bježi, neka svako obavlja svoje poslove zato što je talijanski vojnik vaš prijatelj. Talijanski vojnik je samo neprijatelj komunista, protiv kojega će se boriti do kraja...«

Za rasturanje letaka u II svjetskom ratu, kao i u korejskom ratu i ratnim sukobima nakon toga, korišćena su razna sredstva, a najviše avioni i artiljerijske granate. Leteće tvrđave (B-29) izbacivale su prilikom noćnih letova, bombe sa lecima u pozadinu protivnika. Laki bombarderi i ostali avioni prilikom dejstva na taktičke ciljeve bacali su zavežljaje letaka snabdijevenih upaljačem, tako da su se leci otvarali i rasturali poslije izbacivanja. Artiljerija je bila standardno sredstvo za rasturanje letaka namijenjenih za »taktički psihološki rat«, a kao osnovno oruđe koristile su se haubice 105 mm.

Danas se sve više posvećuje pažnja usavršavanju sredstava za rasturanje letaka, tako da su, sem specijalnih propagandnih granata, izrađene i rakete za letke, zatim specijalni baloni kao i posebne avio-bombe koje mogu da prime 30.000 — 50.000 letaka. Konstruisana su i pomoćna sredstva koja sprečavaju preveliko rasturanje letaka, brižljivo se razrađuje tehnika punjenja granata ili bombi, materijalno bezbjedenje, način izbacivanja i sl. Takođe se predviđa i korišćenje patrola, agenata, petokolonaša, jedinica pri povlačenju, kao i ostali načini i sredstva.¹¹

Pored letaka masovno se koristi i ostala štampana propaganda. U tom pogledu najbogatija su iskustva savezničke propagande. Slično lecima, oni su izdavali specijalne novine koje su doturali njemačkim vojnicima i stanovništvu, pretežno avionima. Najpoznatije novine te vrste bile su »Nachrichten für die Truppen«. Po svom nazivu, izgledu i formatu bile su slične publikacijama koje su štampane u Njemačkoj, te su istovremeno predstavljale i primjer tzv. »sive« propagande. Ove novine su izlazile svaki dan u više od 500.000 primjeraka. Postojeća uputstva za vođenje »psihološkog rata« takođe razrađuju način izrade i upotrebe letak-novine i novine. Njihovom sadržaju posvećuje se posebna pažnja i do detalja razrađuju teme koje treba da sadrže pojedine rubrike. Isto tako se planira korišćenje fotografije, humorističkih crteža, te cjelokupna njihova oprema.

U štampana sredstva »psihološkog rata« ubrajaju se i plakate koje se naročito upotrebljavaju u tzv. »konsolidacionom ratu«, kao i karikature i leci sa crtežom. Ove vrste letaka pretežno se namjenjuju nepismenom stanovništvu, a njihova upotreba tokom prošlog rata dolazila je naročito do izražaja na područjima Azije i Afrike. Francuzi su ih mnogo koristili i u alžirskom ratu. Od ostalih sredstava grafičkog djelovanja pominje se i korišćenje brošura, knjiga, ilustracija i ostalih štampanih materijala.

Upotreba glasnogovornika smatra se cjelishodnom naročito u okvirima vođenja taktičkog i konsolidacionog »psihološkog rata«. Njegova prednost je u tome, što se propagandna aktivnost može vrlo brzo pril-

¹¹ O ovome govori u svojoj reportaži sa ostrva Kvemoj (oko 20 km od kineskog kopna), na kome se nalaze snage Čang Kaj Čeka, francuski novinar Olivije Tod. On je posjetio »Centar za psihološko ratovanje« gdje je vidio velike propagandne balone koji se penju na visine od 12 km, a mogu se slati pojedinačno ili u grozdovima. Pokazana mu je i »psihološka riba«, u stvari obična riba u koju je stavljen letak, a koja je pomiješana sa drugim ribama, koje se poklanjaju ribarima sa kontinenta; oni ribu prodaju i tako letak dolazi u ruke stanovnika protivničke strane. Od ostalog propagandnog materijala najviše je bilo zmajeva od hartije, koje su koristili Kinezi sa kopna.

godavati taktičkim promjenama, naročito u odnosu na one protivničke jedinice koje se nađu u težoj situaciji (okruženju, otcjepljenju, povlačenju, rasulu i sl.). Primjena pojačanog čovječjeg glasa u uslovima kad je potrebno brzo propagandno psihološko dejstvo, snažno djeluje.

Glasnogovornici su upotrebljavani u prošlom ratu, kao i ratu u Koreji (prema američkim izvorima ovdje se njihova upotreba pokazala kao efikasna), naročito kada je trebalo kratkim i određenim pozivima navesti neprijatelja da prekine otpor i da se preda. Tekstovi koji se emituju preko zvučnika su kratki, snažni i podsjećaju na sadržaj pojedinih kraćih letaka. Njihovo emitovanje usklađuje se s dejstvom artiljerijske i ostale vatre. U kratkim intervalima vatrenog dejstva obično se pristupa emitovanju poziva na predaju, ukazuje na učinak vatrenog dejstva, predskazuje naredno i nudi mogućnost izlaza iz takve situacije. Sadržaj emisija obično se prilagođava situaciji, pa se nije uvijek išlo na poziv za predaju, između ostalog, i zbog toga što riječ »predaja« ima snažan emocionalni uticaj, te ponekad može da izazove suprotan efekat od željenog. Tako, na primjer, Amerikanci u borbi protiv Japanaca skoro da nisu upotrebljavali riječ »predaja«, s obzirom na to da su je Japanci smatrali nečim najnedostojnijim i najsravnijim, te su je obično zamjenjivali pozivom za »prestanak otpora«.

U prošlom ratu zvučnici su se obično montirali na kamione, džipove sa prikolicom, gusjeničare, oklopne transportere, a najčešće, i s najviše uspjeha na tenkove. Do danas su se i glasnogovornici tehnički usavršili. Dok su se u prošlom ratu standardni predajnici (SCR — 399, SCR 696/698, Marconi 2 KW ili 5KW) mogli čuti na odstojanju do 200 m, dotle se sada koriste posebno izrađeni uređaji za te svrhe. Amerikanci su u korejskom ratu, pored drugih, upotrebljavali uređaj AN/UIQIA, koji se po navodnim izjavama zarobljenika mogao čuti na daljini od 2 milje. I u nekim drugim armijama na Zapadu se upotrebljava sličan uređaj koji se sastoji od zvučnika, pojačavača, baterije i magnetofona. Domet zavisi od atmosferskih prilika i terena, tako da pod prilično povoljnim uslovima dostiže do 800 m.

U prošlom ratu korišćen je zvučnik i na avionu, a najefikasnije emitovanje bilo je sa visine od oko 1.500 stopa iznad cilja u prečniku od 1.000 jardi. S obzirom na visinu leta aviona i njegovu brzinu emitovane su samo najkraće vijesti. Amerikanci ovakvo korišćenje zvučnika pominju kao »eksperimentisanje« koje je primjenjivano na Pacifiku, iznad ostrva zaposjednutih od japanskih trupa. Tokom alžirskog rata Francuzi su pokušali da u takozvanom »konsolidacionom psihološkom ratu« koriste glasnogovornike montirane na helikopterima. Međutim, takva upotreba pokazala se kao nekorisna, te su od toga brzo odustali.

U nekim armijama snaga NATO uvedena je tzv. zvučna bomba koja se baca pomoću padobrana, a u stanju je da lebdi u vazduhu oko 5 minuta. Za to vrijeme ona reprodukuje tekst sa magnetofonske vrpce u rejonu poluprečnika do 800 m.

U svakom slučaju, »psihološki rat« računa i s korišćenjem navedenih sredstava, te se u tom cilju razrađuju uputstva za njihovu upotrebu, formiraju specijalne jedinice i predviđaju teme koje se najefikasnije mogu koristiti.

Korišćenje ratnih zarobljenika. Jedno od značajnih sredstava za potrebe »psihološkog rata« predstavljaju podaci koji se dobijaju od zarobljenika. Oni su u prošlim ratovima bili podvrgavani svestranom ispitivanju da bi se pribavili podaci za »psihoradne« operacije. Poznati su razni načini ispitivanja i brojni testovi i formulari po kojima su saslušavani.

Zanimljivo je da se u većini armija Zapada pri obuci iz oblasti »psihološkog rata« posebna pažnja poklanja što boljem osposobljavanju starješina za saslušavanje ratnih zarobljenika. U tom cilju i zvanična uputstva detaljno razrađuju ona pitanja koja su od interesa pri saslušanju zarobljenika. Ona načelno sadrže osnovne generalije zarobljenika, a zatim se odnose na: efikasnost dejstva »psihološkog rata«, gledanja na rat, mišljenja o ishodu rata, lične brige zarobljenika, šta ih očekuje poslije rata i slično. Posebnu grupu pitanja čine ona koja se odnose na stavove i gledanja na socijalistički poredak, partijsko i državno rukovodstvo, stepen političke odgovornosti i krivice za rat, stav prema pretpostavljenim starješinama, opšte uslove službovanja, itd. Na osnovu analize ovih i mnoštva drugih podataka, zarobljenici bi se razvrstavali po grupama i »prevaspitavali« na osnovu već razrađenog programa.¹²

Uputstvo predviđa da se, po potrebi, pristupa saslušanju i anketiranju pojedinih zarobljenika u vezi sa onim pitanjima koja su trenutno najaktuelnija za određena dejstva »psihološkog rata« na jednom sektoru fronta ili protiv pojedine jedinice. U takvim slučajevima zarobljenici se ispituju s ciljem da se, na primjer, dozna mišljenje jednog puka o svom komandantu, o ratnim ciljevima svoje zemlje, šta misle o armiji svog protivnika, čega se najviše plaše, šta im pričinjava najviše poteškoća, itd. Ovakav način korišćenja zarobljenika predstavlja posebnu obradu u kojoj se angažuju brojni psiholozi, sociolozi, pedagogi i drugi stručnjaci.

Na iskustvima II svjetskog rata i rezultatima postignutim u političkom prevaspitavanju ratnih zarobljenika, naročito u Sovjetskom Savezu, današnji protagonisti »psihološkog rata« razrađuju i svoju koncepciju. (Očigledno, svako upoređenje potvrđuje suštinsko neshvatanje ratnih ciljeva naroda i zemalja koje se bore za svoju slobodu i nezavisnost, i ratnih ciljeva agresora). Postignuti rezultati, koji se na Zapadu često ističu, koje su postizali sovjetski ljudi, upravo se zasnivaju na karakteru društvenog uređenja iz kojeg proističe i karakter političke propagande, a ona nema ničeg zajedničkog sa karakterom one propagande koja je integrisana u »psihološkom ratu«. Rezultate u prevaspitavanju ratnih zarobljenika treba prvenstveno tražiti u odnosu sovjetskih ljudi prema njima.¹³

¹² Karakteristično je da neki postojeći programi po svojoj tematici umnogome podsjećaju na programe koje su koristili njemački fašisti u radu sa ruskim zarobljenicima, o čemu piše i Vadim Koževnikov u svom djelu »Štit i mač«.

¹³ O tome karakteristično piše maršal Čujkov u svojoj knjizi *Obrana Staljingrada*, gdje, poslije jednog razgovora sa njemačkim generalima zarobljenim u staljingradskoj operaciji, navodi:

»Posle ovog razgovora sa zarobljenim generalima uputili smo ih u štab fronta, pozelevši da što je moguće brže prouče sovjetsku stvarnost i upoznaju se sa njom kako bi se oslobodili zablude i zatrovanosti hitlerizmom... Na ovom mestu treba napomenuti da sam generala Ota Korfesa susreo 1949. godine u Berlinu. On

Naša iskustva iz rada sa zarobljenicima u logorima uglavnom se zasnivaju na djelatnosti pred kraj i neposredno poslije rata. Taj rad odvijao se u duhu naših političkih stavova i gledanja na tadanja međunarodna zbivanja i na našim ocjenama karaktera II svjetskog rata. Zarobljenicima je davana mogućnost da se udružuju i organizuju kulturno-zabavni rad, red i život u logorima, kao i da se slobodno antifašistički opredjeljuju i djeluju. Pri tom se vodilo računa o poštovanju odredaba Ženevske konvencije.

Šira i raznovrsnija naša aktivnost u odnosu na ratne zarobljenike bila je u toku NOR-a. Odnos prema njima zasnivao se na našim političkim stavovima, zavisno od toga kojoj je neprijateljskoj i kakvoj oružanoj formaciji zarobljenik pripadao. Po tome je bio karakterističan stav prema zarobljenim domobranima. Njega najbolje ilustruje primjer iz »Saopštenja o puštanju na slobodu zarobljenih domobrana«, koje je izdao Kozarski partizanski odred 1. januara 1942. godine:

Tokom naših borbi i akcija na Draksenić, Svodnu, Podgradce, Grbavce, Mrakovicu, Turjak, Donju Dragotinju, Jelićku i dr. zarobljeno je ukupno 430 vojnika i podoficira, 6 oficira, 23 žandarma i 1 ljekar. Osim tri oficira i jednog podoficira koji su zadržani za razmjenu sa našim pohapšenim drugovima i taocima po gradovima, svi ostali su pušteni svojim kućama sa prethodnim upoznavanjem sa ciljevima naše Narodnooslobodilačke borbe.

Navedeni zarobljenici pripadali su raznim satnijama 3 pješadijskog, 16 pješadijskog, 11 pješadijskog i 1 pješadijskog puka.¹⁴

Postupak je, uglavnom, bio sličan sa većinom zarobljenih neprijateljskih vojnika, osim onih za koje je dokazano da su činili zločine. To je umnogome doprinijelo širenju i propagiranju ciljeva i politike NOB-a. U jednom od svojih izvještaja zapovjednik II domobranskog zbora, general Iser, navodi:

Za ilustraciju toga navađam samo slučaj gdje je politički komesar Sanske čete uputio zapovjedniku 4. sata Sanske posadne bojne pismo i među ostalim naveo:

»Vraćam Vam Vaše vojnike, našu braću Hrvate i Muslimane, sirotinju, jer nju ne smatramo krivom za fašistička zlodjela. To su naši živi letci koji najviše postavljaju temelje te tako zvane N.D.H.«¹⁵

Kakve su efekte imali ovakvi i slični postupci vidi se iz istog izvještaja generala Isera:

Utjecaj strane izvještajne i neprijateljske propagande jako se razgranjava i širi. Pozitivan je utjecaj postupak pobunjenika sa našim zarobljenicima, koje i nadalje samo razoružavaju i vraćaju svojim kućama, držeći im prethodno vatrene i uvjerljive govore. (str. 415)

je tada bio aktivan funkcioner Društva za nemačko-sovjetsko prijateljstvo... radio je na učvršćenju prijateljstva između naroda Nemačke i SSSR-a. Na tome poslu bivši Hitlerov general nije bio usamljen. Mnogi nemački generali, oficiri i vojnici, shvativši istinu, počeli su da se bore za mir i prijateljstvo«.

(V. Č., *Obrana Staljingrada*, VIZ JNA Vojno delo, Beograd, 1961, str. 29—330).

¹⁴ Zbornik dokumenata NOR, tom IV, knj. 3, str. 23.

¹⁵ Ibid., str. 413.

Stavove prema zarobljenicima u eventualnom ratu treba zasnivati na političkim gledanjima u odnosu na agresora i njegove satelite. A mogućnosti organizovanja i postojanja ratnih zarobljeničkih logora umnogome će uticati na način i forme rada i postupke prema ratnim zarobljenicima, u koje će unositi nove elemente prema konkretnim uslovima.

Širenje glasina. Jedno od efikasnih sredstava i metoda »psihološkog rata« su glasine. To su, u stvari, vijesti čiji se izvori ne mogu ustanoviti niti provjeriti, a njihova tačnost je vrlo sumnjive prirode. Glasine se obično zasnivaju na emocionalnim raspoloženjima koja se ispoljavaju kroz strah, nadu ili mržnju. Povoljne uslove za njihovo širenje predstavljaju krupni događaji ili problemi za koje je zainteresovana ogromna većina stanovništva ili armije, a kakvih najviše ima u zategnutoj međunarodnoj situaciji i ratu. Širenje glasina (koje neko naziva i »šaptačka propaganda«) sračunato je na slabljenje morala protivnika, unošenje zabune, straha i panike.

Tokom prošlog rata Nijemci su široko koristili glasine, obično putem kratkotalasnih emisija, pričama svojih agenata u neprijateljevoj pozadini, preko novina u neutralnim zemljama i svim sredstvima i metodama »crne« i »sive« propagande. S obzirom na to da su se glasine prihvatale, a zatim prepričavale po nahodanju pojedinaca, one su brzo gubile svoje njemačko porijeklo i kružile kao sopstveni proizvod. Međutim, glasine nisu uvijek proizvod neprijateljske propagande. One mogu ponekad da budu i proizvod mašte pojedinaca ili izopačivanja pojedinih vijesti, te kao takve i da spontano izbijaju.

Iskustva našeg NOR-a bogata su mnoštvom glasina koje su kružile narodom, a i naše jedinice nisu bile imune od toga. Karakteristično je da su glasine koje su kružile u jedinicama bile pretežno zasnovane na željama boraca za pobjedom ili mržnju prema neprijatelju. U narodu su proturane glasine svih vrsta, između ostalog, i zbog toga što je neprijatelj mogao neposredno da kontaktira sa stanovništvom i da takve okolnosti koristi u određene svrhe. U cilju uspostavljanja okupatorske vlasti i slamanja otpora naroda, neprijatelj je primjenjivao najdrastičnije metode: pokolje stanovništva, paljenja, pljačke, interniranje, strijeljanje talaca, itd. Paralelno s ovim on se koristio proturanjem glasina koje bi izazivale strah i paniku, a u isto vrijeme nastojao da one dopru i do jedinica NOV, kako bi time umanjio njihovu borbenu sposobnost. U pronošnju glasina iz neprijateljskih izvora, kao i fabrikovanju drugih, naročito su se isticali saradnici okupatora. Oni su u duhu svojih političkih ciljeva proturali naročito one glasine koje su se zasnivale na strahu. Tako su poznate mnoge od njih na liniji »čekanja«, jer je okupator »još jak« i još »nije vrijeme« za oružanu borbu protiv okupatora koji će »pobiti, strijeljati, uništiti, internirati, zatrijeti«, itd. U tom smislu kružile su najfantastičnije glasine o represalijama, u težnji da se obezbijedi lojalnost prema okupatorima.

Međutim, kao rezultat našeg političkog djelovanja, u narodu su nicala glasine želja, nada i ljubavi prema našoj borbi i mržnji prema neprijatelju. U isto vrijeme one su bile i najefikasniji metod za pariranje svih neprijateljevih glasina. Koliko su one bile dominantne i kakav je njihov bio politički odraz na mase o tome govori i Hans Helm, SS-

-potpukovnik, policijski ataše u NDH, u izvještaju njemačkom poslaniku u Zagrebu 14. januara 1943. godine:

3. Partizanska legenda

Možda najopasniji momenat za zadobijanje simpatija i pristalica za partizane, predstavlja stvaranje duševnog stanja, koje bismo mogli dobro okarakterisati s riječima »partizanska legenda«. Radi se tu o priči, koja se revnosno prenosi od usta do usta, i u koju se rado vjeruje, priči o junaštvu, o partizanskoj prisutnosti svugdje i na svakom mjestu, o sveznajućoj obavještajnoj službi, o plemenitosti i pravednosti partizana. Mudro rukovodstvo partizana, njihova disciplina i vještina u iskorišćavanju svih slabosti protivnika, kao i primjerno propagandističko iskorištavanje vlastitih uspjeha, nisu tek malo pridonijeli rađanju ovog duševnog stanja.¹⁶

Pisci i teoretičari »psihološkog rata« na Zapadu mnogo su pisali i raspravljali o glasinama na iskustvima II svjetskog rata. U svojim analizama oni, takođe, dijele glasine prema tome da li se zasnivaju na želji, strahu ili mržnji. Između ostalih navode se i »sanjalačke glasine« koje često ponavljaju oni kojima čine zadovoljstvo, jer vjeruju u njih. Takve vrste glasina prenošene su među savezničkim vojnicima i stanovništvom 1942. godine, a jedna od njih, na primjer, je glasina: »Uskoro će izbiti revolucija u Njemačkoj i Italiji«.

Za zastrašujuće glasine navode se iz rata i ovakvi primjeri: »Nijemci imaju neko tajno oružje protiv kojeg nema odbrane«, »Cijela Pacifička obala je bez protivavionske odbrane« i sl. Kao primjer glasina koje su imale da izazivaju rascjep i nepovjerenje među saveznicima zabilježene su i slijedeće: »Čerčil je ucjenjivao Ruzvelta da bi izazvao rat sa Japanom«, »Engleska će se boriti do posljednjeg francuskog vojnika«, itd.

U postojećim uputstvima za vođenje »psihološkog rata« detaljno se razrađuju metodi korišćenja glasina kao jednog od »najefikasnijih oružja za psihološki rat«, te je realno očekivati njihovu primjenu i u eventualnom ratu.

U sklopu vođenja »psihološkog rata« treba očekivati i primjenu drugih metoda i sredstava propagande, uz kombinovanje sa već navedenim. Tako može doći i do korišćenja simbola preko kojih će se nastojati da se što neposrednije izrazi suština ratnih ciljeva; isticanja parola koje će sadržavati karakter i cilj borbe; nadijevanja pogrdnih imena; bacanja raznih sitnih predmeta u vidu poklona; korišćenja grafičke i likovne obrade propagandnih materijala raznih vrsta; šireg korišćenja muzike kao sredstva emotivnog uticaja, itd.

Primjenu navedenih propagandnih metoda i sredstava, kao i niza drugih koje se razrađuju i usavršavaju, treba očekivati u raznim kombinacijama i varijantama. U svakom slučaju one će biti usklađene sa ciljevima i karakterom vođenja »psihološkog rata«, koji bi proisticao iz vojnopolitičkih ciljeva agresora.

General-major
Aleksandar VUKOTIĆ

¹⁶ Slavko Odić: *Neostvoreni planovi*, Naprijed, Zagreb, 1961, str. 282.